

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ СЕРВІСУ ТА ДИЗАЙНУ

Традиційне українське вбрання: крізь призму історії

(на основі колекції
Музею вишивки Білоцерківського
фахового коледжу сервісу та дизайну)

Олена Гріщенко
Людмила Лемешко

М. БІЛА ЦЕРКВА

Олена Гріщенко, Людмила Лемешко. Традиційне українське вбрання: крізь призму історії (на основі колекції Музею вишивки Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну). Творчо-дослідницький проєкт. Біла Церква : БФКСД, 2025. 10 с.

Творчо-дослідницький проєкт «Традиційне українське вбрання: крізь призму історії (на основі колекції Музею вишивки Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну)» містить фактичний документальний матеріал про створені майстрами та здобувачами освіти коледжу етнографічні мініатюри народного строю різних регіонів України, зібраних в «Музеї української вишивки» Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну.

Проєкт містить короткий опис різного українського одягу за призначенням, відповідно оформлених і зібраних «ляльок» в музеї.

Досліджуючи вишивку елементів одягу, зроблено систематику по стильовому поділу за регіонами України.

Творчо-дослідницький проєкт містить фотографії експонатів, етнографічних мініатюр, музею, за якими можна переглянути народний стрій різних регіонів України, не відвідуючи музей.

<https://drive.google.com/file/d/1oi6BLgo6Wwed1L-v8gc-hJoWSogQ0y35/view?usp=sharing>

Збірка фото ляльок, етнографічних мініатюр, Музею Української вишивки БФКСД

Традиційне українське вбрання: крізь призму історії (на основі колекції Музею української вишивки БФКСД)

1. Вступ

Традиційне українське вбрання є одним символів українства, складовою, без якої немислима національна ідентичність українського народу.

У колекції Музею української вишивки український національний одяг представлений етнографічними мініатюрами народного строю. Зменшені копії сорочок, спідниць, плахт, корсеток, кептарів, головних уборів і взуття були створені в межах творчо-дослідницького проєкту, який у 2000–2005 роках реалізували викладачі, майстри виробничого навчання та здобувачі освіти Білоцерківського фахового коледжу сервісу та дизайну (рис.1).

Рис.1. Колекція етнографічних мініатюр народного строю

Своєрідність природних та історико-культурних умов життя населення окремих регіонів України, взаємозв'язки українців з іншими народами, краса та щедрість природи чотирьох макрорегіонів України – Полісся, Лісостепу, Степу, Карпат знайшли своє образне втілення і в народному вбранні: яскравості та поліхромності вишивок, щедрій орнаментальній палітрі плахт та опинок, золоті парчевих очіпків та запасок, разках коралового, бурштинового, венеційського намиста, дукатах і дукачах, шовкових стрічках та чобітках з писаними закаблукми.

Вражає розмаїття локальних варіантів вбрання, кожен з яких має свою колористику, силует, орнаментику, характерні головні убори зі специфічними способами вив'язування хусток та наміток, з дівочими стрічками, вінками, пов'язками. Кожен з елементів вбрання має не лише практичну або естетичну функцію, але й символічну. Власне, будь-яке традиційне народне вбрання несе закодовану інформацію про свого власника та його місце в соціальній структурі суспільства.

Наприкінці XIX століття народний стрій складався з довгої вишитої сорочки разом з поясом, нагрудним, верхнім одягом, головними уборами, взуттям, поясами та комплексом прикрас та аксесуарів. Українська шляхта свого часу носила одяг, який загалом був схожий, але мав суттєві відмінності у крої виробів, якості та вартості матеріалів для його пошиття.

2. Вишиті сорочки

Основою традиційного вбрання є **вишита сорочка**, яку виготовляли з тонкого домотканого конопляного або лляного полотна. У гардеробі однієї дівчини могло бути від кількох сорочок до кількох десятків (рис.2).

Здавна існувало кілька типів жіночих сорочок:

1. **Уставкові сорочки.** Вони мали вставки на плечах, які рясно прикрашалися вишивкою. Уставки могли бути суцільнокроєними або окремими.

2. **Сорочка з суцільними рукавами.** Рукави пришивалися без уставки, доходячи до коміра, а горловина збиралася за допомогою зав'язки, створюючи м'які збори. Вишивка розташовувалася на рукавах, комірі та іноді на грудях

3. **Сорочка «хлоп'янка»** була проста за кроєм, нагадувала чоловічу сорочку.

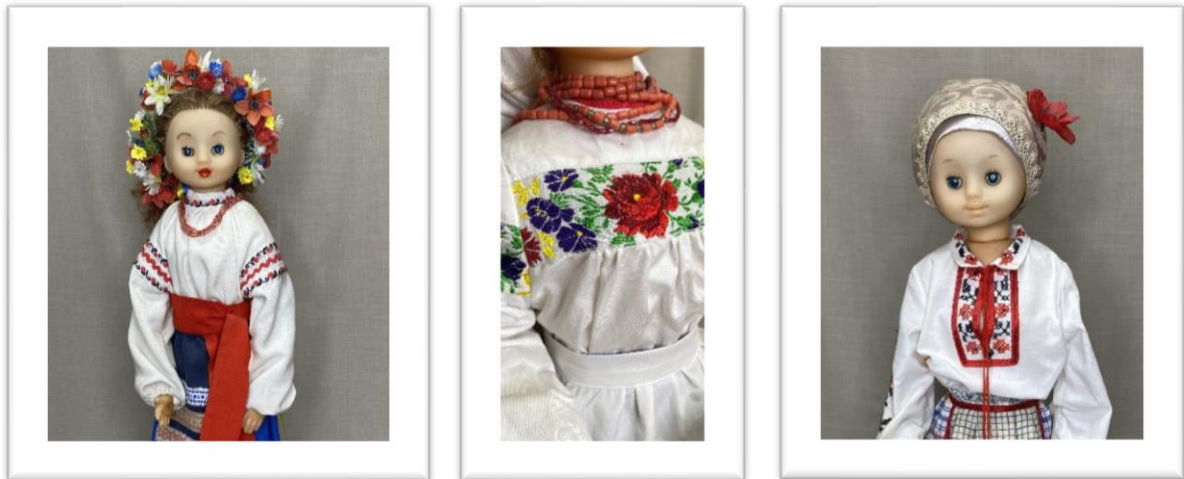

Рис.2. Жіночі вишиті сорочки

Українським сорочкам, як і всьому комплексу вбрання, притаманна регіональна різноманітність. **Полтавська жіноча сорочка** була переважно уставкового типу та мала великий шийний викот. Широкі рукава полтавської сорочки мали тридільну вишивку (полик, підпліччя, та сам рукав) і пришивались до уставки дрібними зборками-пухликами. До кін. 19 ст. такі сорочки вишивали лляними нитками — білими, сировими або підфарбованими корою. Внизу сорочки були вишиті лиштвою.

Київська сорочка мала стоячий комір. В сер. 19 ст. крім лляної нитки (вирізування, мережка, гладь) як на Київщині, вишивалася також і заплоччю (бавовняною червоною та синьою ниткою). Пізніше червоною, чорною, жовтою, білою ниткою в техніці «затягуванка».

Жіночі сорочки на **Поліссі** шилися з сирового або напіввідбіленого полотна і оздоблювалися технікою ткання або швом затягуванкою, що повторював риси тканого орнаменту. Такі сорочки мали виложистий комір та були уставкового типу. Основним кольором оздоблення був червоний іноді незначно додавався синій.

Волинську сорочку шили навоскованими нитками. Збори горловини та рукава призбирували двічі і тоді пришивали комір. Жіночі сорочки відрізнялися від чоловічих довжиною та були вишиті на уставках, а часом комір та пазуха технікою заволож, подвійним способом: з лицевої сторони та з вивороту.

Подільські сорочки мали суцільнокроєний рукав, який пришивали паралельно до станка. Зшивання частин сорочки проводили різноколірними розшивками. Подолки в сорочках не вишивалися. Вишивалися такі сорочки вовняними нитками, технікою низь.

Оздоблення одягу, а саме вишивання сорочок, – це багатівікова традиція, яка в кожній місцевості витворила свої самобутні й неповторні зразки та сягає понад 200 технік вишивання.

Традиційна українська вишивка у різні роки була джерелом натхнення під час створення модних колекцій для українських та закордонних дизайнерів, зокрема для Жана-Поля Готьє, Джона Гальяно, Gucci, Valentino та багатьох інших.

3. Поясний одяг

До середини XIX століття найтиповішими зразками **поясного одягу**, залежно від регіону, були ткані плахти, літники, обгортки, запаски, виготовлені з вовняних, лляних та бавовняних ниток. Плахта – це поясний незшитий жіночий стеговий одяг, виготовлений із тканого (вовняного або шовкового) кольорового полотна. Своєрідність плахти полягала в тому, що шматком (або двома зшитими до половини і перегнутими шматками) спеціально витканої тканини огортали стан поверх довгої сорочки таким чином, що краї плахти сходилися попереду, трохи перекриваючи один одного і залишаючи вертикальну щілину, через яку було видно сорочку. Поверх плахти одягали запаску, яка прикривала цю щілину. Був варіант і неповної плахти, коли зшивали два шматки, довжина яких була лише від поясу до низу; таким плахтовим полотном просто огорталися навколо стану (рис. 3).

Український етнограф Хведір Вовк вважав, що за часів Козаччини, коли одяг відзначався особливим багатством, плахта була єдиним елементом вбрання для нижньої частини тіла. Для її виготовлення використовували дорогі матеріали – шовк, срібні та золоті нитки.¹

¹ Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. – Київ: Мистецтво, 1995. – С. 151.

Рис.3. Поясний одяг

На початку XX століття спідниці з фабричної тканини витіснили давні архаїчні елементи поясного вбрання, проте гармонійно вписалися в традиційний комплекс (рис.4).

Рис.4. Традиційний комплекс українського вбрання за Регіонами

Обов'язковим елементом народного одягу українців був тканий або плетений з вовни пояс, який виконував функцію фіксації поясного одягу, а також мав символічне значення (рис.5).

Рис.5. Український пояс

4. Нагрудний одяг

Нагрудний одяг у вигляді шкіряної безрукавки (кептар) є архаїчним елементом вбрання українців Карпатського регіону. Безрукавки з фабричних тканин центральних територій (керсетки, камізельки) набули значного поширення у ХІХ столітті під впливом загальноєвропейської моди та досить гармонійно доповнили комплекс народного одягу. Керсетка як вид безрукавного плечового одягу, який носили сільські мешканки, побутувала в комплексі вбрання на Середньому Подніпров'ї, Степовій Україні, Чернігівському та Новгород-Сіверському Поліссі, Полтавщині та Слобожанщині. Слово «керсетка» споріднене зі словом «корсет», яке походить від французького corset, а воно – від corps «тіло». В українську мову «керсетка» потрапила через польське та російське посередництво. Керсетка, звісно, мала певні особливості, притаманні її попереднику – корсету. Йдеться передусім про складність самого крою, який не був доступний кожній жінці, на відміну від крою сорочки. Керсетку замовляли у сільських або міських кравчинь. Яскравим маркером керсеток з Київщини є оздоблення кута передньої поли керсетки. Такий декор з'явився на початку ХХ століття (рис.6).

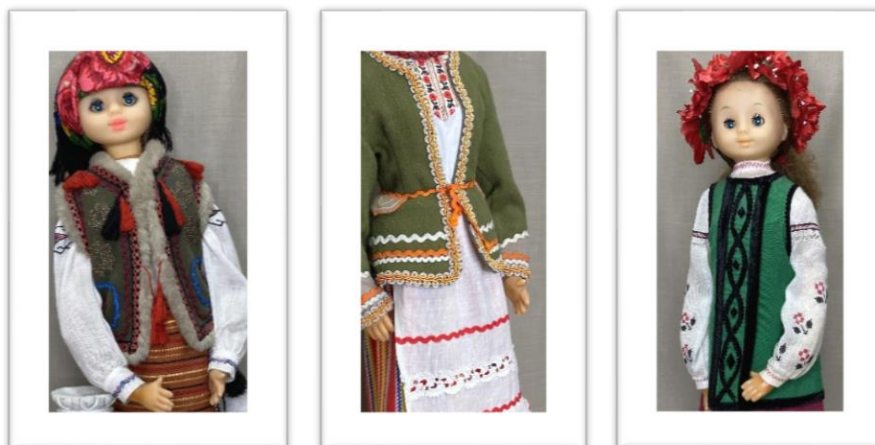

Рис.6. Нагрудний одяг

5. Головні убори

В Україні існувала стійка традиція покривати голову заміжнім жінкам. Майже в усіх регіонах побутовали намітки – архаїчні рушникоподібні головні убори, які існують на наших теренах ще із часів Київської Русі. У багатьох регіонах під намітку одягали очіпок – давній шапкоподібний головний убір. Наприкінці ХІХ століття хустки фабричного виробництва витіснили з побутовання намітки та очіпки (рис.7).

Рис.7. Головні убори

6. Прикраси

Дівчата та жінки використовували велику кількість нагрудних прикрас: коралі, баламути, скляне намисто, дукачі, бісерні прикраси, згарди, а також багато інших, які українки вишукано поєднували із сережками та перснями (рис.8).

Рис.8. Прикраси

Верхній одяг – свити та кожухи – шили з вовняного сукна та овечих шкур.

Взуттям слугували постоли, які виготовляли зі шкіри тварин або з lika (внутрішньої частини кори дерев). Зможніші люди взували чоботи та черевики.

Народний одяг українців не лише відзначався утилітарністю, а й характеризувався знаковістю, елементи вбрання вказували на соціальну та статеву-вікову приналежність, використовувалися в обрядовій культурі й навіть магії та ворожіннях.

Використана література:

1. Васіна З. О. Український літопис вбрання : книга-альбом. К. : Мистецтво, 2006. Т. 2. : XIII – початок XX століття: науково-художні реконструкції. 448 с.
2. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології : розвідка. Київ : Мистецтво, 1995. 336 с.
3. Косміна О. Традиційне вбрання українців : у 2 т. Київ : Балтія-Друк, 2008. — Т. 1 : Лісостеп. Степ. 160 с.
4. Косміна О. Плахта замість спідниці. Модні візерунки з Полтавщини XIX століття. Історична спадщина України: візуальні джерела та архів – LocalHistory. URL: <https://localhistory.org.ua/rubrics/strii/ochista-rozha-dribnenki-pavuchki-grushki-vizerunki-poltavskikh-plakht-zibranikh-mikoloiu-mogilianskim-naprikintsi-khikh-stolittia/> (дата звернення: 01.04.2025).